

УДК:[159.92:37.032.2] (73)

Жуковський В.М.,

*доктор педагогічних наук, професор, декан гуманітарного факультету
Національного університету «Острозька академія»;*

Олішкевич С.В.,

аспірант Національного університету «Острозька академія»

ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМИ «ВИХОВАННЯ ХАРАКТЕРУ» В СУЧАСНІЙ АМЕРИКАНСЬКІЙ ШКОЛІ

У статті проаналізовано поняття, мету, зміст, методи та засоби реалізації програми «Виховання характеру» в сучасній американській школі. Розкрито актуальність її використання та географію поширення в школах США.

Ключові слова: моральне виховання, програма «Виховання характеру», американська школа, засоби морального виховання.

Жуковский В.Н., Олишкевич С.В. Использование программы «Воспитание характера» в современной американской школе

В статье проанализированы понятие, цели, содержание, методы и средства реализации программы «Воспитание характера» в современной американской школе. Раскрыты актуальность ее использования и география распространения в школах США.

Ключевые слова: нравственное воспитание, программа «Воспитание характера», американская школа, средства нравственного воспитания.

Zhukovsky V.M., Olishkevych S.V. Using the Program «Character Education» in modern American schools

In this article the concept, purpose, contents, methods and means of the program «Character education» in modern American schools are analyzed. The importance and geography of its use in the schools of the USA is revealed.

Key words: moral education, the program «Character Education», American school, means of moral education.

Майбутнє України значною мірою залежить від ефективності процесу виховання молодого покоління, в тому числі й морального, адже у кожному виді суспільної діяльності особи проявля-

ється моральна складова. У процесі морального виховання молоді вітчизняна педагогічна теорія та практика черпає ідеї з сучасних теоретичних і прикладних досліджень, практики виховання, власного історичного досвіду, а також із досвіду морального виховання зарубіжних держав. Особливо цікавим і цінним для теорії та практики України є моральне виховання американських школярів, адже вплив освітньо-виховних ідей філософії освіти США, особливо в період сучасних глобалізаційних та інтеграційних процесів на вітчизняну педагогічну теорію та практику важко переоцінити. За тривалу історію шкільництва Америки моральне виховання в школах цієї країни пройшло значну еволюцію від виховання на християнських моральних цінностях до морального виховання без моральних цінностей на основі лише аналізу ситуацій морального змісту. Значні зміни в сучасному релігійному, культурному, демографічному та економічному житті США змушують американських освітян шукати все нові й нові моделі морального виховання, використовуючи та поєднуючи традиційні та інноваційні технології, в тому числі й програму «Виховання характеру».

Для США виховання відданого сім'янина та гідного громадянина давно вже стало настільки ж важливим, як і забезпечення високої успішності у школі, коледжі чи університеті. Процесом морального виховання молоді американське суспільство в основному зобов'язане школі, тому його стан значно залежить від ефективності навчально-виховного процесу з морального виховання у загальноосвітніх навчальних закладах цієї країни. Реалізації завдань морального виховання в школах США значною мірою сприяє програма «Виховання характеру», яка ще не досліджена належним чином українськими вченими-педагогами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема морального виховання в американській школі, в тому числі програма «Виховання характеру», яка вдало інтегрована в американську систему освіти й допомагає формувати моральність особистості американського школяра, викликає значний інтерес американських і вітчизняних науковців [1].

Проблемою виховання характеру в США займалася низка американських учених: К.Котом, Дж.Голд, У.Хьюїтт, Дж.Ніл, Г.Уолберг, Е.Уїнн, М.Уотсон, В.Батістіх, Дж.Соломон, К.Райан.

Певний внесок у дослідження вихованого потенціалу програми «Виховання характеру» зробили вітчизняні вчені В.М. Жуковський, О.Л.Плахотнюк та Є.О.Барилко. Проте у вітчизняних наукових дослідженнях недостатньо висвітлено сучасний стан реалізації програми «Виховання характеру», динаміку її виховних цілей, розвиток змісту, методів та засобів виховного впливу. В цьому контексті програма «Виховання характеру» в американській школі вимагає подальшого наукового аналізу.

Метою статті є аналіз змісту та процесу реалізації програми «Виховання характеру» в сучасній американській школі.

Відповідно до мети завданнями статті є характеристика цілей, принципів, змісту, методів і засобів реалізації програми «Виховання характеру» в американській школі, а також можливостей її використання в українській школі.

З початку заснування американської держави та школи моральне виховання дітей у США здійснювалося на основі спільних для всіх конфесій цієї країни християнських цінностей. Такий стан у школах США тривав до 1960-го року – до часу, коли певна частина батьків американських школярів відмовилася від використання біблійних цінностей у державних школах. У відповідь на це у 1962 – 1963 роках постановами Верховного суду США було вилучено молитву та використання Біблії з американської школи. З середини 60-х років ХХ ст. моральне виховання в школах США починає розвиватися в трьох напрямках: 1) моральне виховання на основі християнських моральних цінностей переважно у приватних американських школах; 2) в державній школі були започатковані так звані програми морального виховання, вільні від моральних цінностей, які передбачали переважно розв'язання учнями на уроці моральних дилем під керівництвом учителя як організатора дискусій на моральну тематику; 3) третім напрямом стала програма «Виховання характеру» в державній школі США, що мала на меті прищеплення традиційних для американського суспільства моральних цінностей.

Аналізуючи причину необхідності виховання характеру в сучасній американській школі, перш за все слід зазначити зменшення ролі сім'ї та церкви у вихованні молоді США, все частіші випадки ранніх сексуальних стосунків юних американців, зловживання школярами алкоголем та наркотиками, прояви насильства та застосування зброї до своїх ровесників, зростання зневаги до

влади, законів та правил, значна втрата громадської та патріотичної активності. Девіантна поведінка американських школярів набрала настільки загрозливого характеру, що статистика на підтвердження цієї інформації бентежить. Для прикладу, в США кількість убивць віком від 15 до 25 років у сім разів більша, ніж у Канаді, й у 40 разів – ніж у Японії. Країна посідає одне з провідних місць серед держав розвинутого світу з підлітковою вагітністю, абортів та наркотичної залежності. За останні 30 років кількість підліткових суїцидів зросла в 3 рази. Результати дослідження, наприклад, серед школярів Род-Айленда показали, що серед шести-та дев’ятикласників один із трьох хлопців і одна з двох дівчат вважають прийнятним змусити дівчину до статевих стосунків, якщо пара зустрічалася півроку чи довше [5]. За результатами доповіді Національної дослідницької ради від 1992 року, США є найжорстокішою розвинутою країною в світі [2]. Все це змушує американську освітянську і наукову спільноту активізувати зусилля, спрямовані на виховання характеру молодого покоління в сучасних державних школах.

Виховання характеру школярів протягом усієї історії США керувалося двома основними цілями: допомагати молодому поколінню розвивати розумові здібності та удосконалювати душевні якості. Керуючись цими цілями, виховання характеру в ранній американській школі 19-го-початку 20ст. здійснювалося шляхом виховання учнів на особистому прикладі вчителя та за шкільною програмою, яка ґрунтувалася на біблійних цінностях. Біблія була джерелом моральності та релігійності для учнів і вчителів державної школи упродовж перших століть існування американської держави і школи. Коли виникло питання, яку Біблію використовувати та яких доктрин дотримуватися, з’явилися читанки Мак-Гафі (McGuffey Readers). Автор залишив у читанках найулюбленіші біблійні історії і додав вірші та героїчні казки. В процесі навчання письму, читанню та арифметиці американські діти засвоювали уроки чесності, любові до ближнього, доброти до тварин, вчилися сумлінно працювати, бути патріотичними та гідними своєї держави.

З 1960-х років довготривалі пошуки педагогів США у сфері нових підходів до морального виховання завершилися підписанням Аспенської угоди в червні 1992 року, яка проголошувала виховання характеру як основного компоненту розвитку моральності та досягнення високого рівня моральних знань, умінь і навичок учня.

Програма «Виховання характеру» – це технологія, яка передбачає прищеплення традиційних американських цінностей в урочній, позакласній та позашкільній діяльності з використанням переважно ігрової та проектної методик. Програма «Виховання характеру» передбачає виховання відданого сім'янина, компетентного професіонала, особистості, яка веде здоровий спосіб життя, та істинного громадянина – патріота своєї країни.

Зміст програми «Виховання характеру» полягає в тому, щоб прищепити школярам традиційні для американців моральні цінності: чесність, порядність, працьовитість, здоровий спосіб життя, критичність, соціальну активність і патріотизм. Цієї мети педагоги досягають завдяки сукупності відповідних завдань і принципів, методів і засобів.

Методи програми «Виховання характеру» спрямовані на прищеплення традиційних американських моральних цінностей. Ключовим і найбільш дієвим методом у програмі «Виховання характеру» є метод проектів, що проявляється у суспільно корисній поведінці і діяльності учня. В учнівському проекті найгрунтовніше реалізовується принцип зв'язку навчання з життям.

Гра – це метод, який також активно застосовується в освітньо-виховній системі американських шкіл. Саме під час гри найбільше і найяскравіше відбувається засвоєння і демонстрація моральних цінностей школярів.

Високі вимоги у процесі виховання характеру учнів висуваються до американського учителя. Американський вчений Т. Лікона вважає, що шкільний учитель сам повинен дотримуватися певних моральних правил і виховувати учнів перш за все особистим прикладом. Т.Лікона виокремив декілька вимог до співпраці учителя й учнів: а) толерантне ставлення до учнів, яке полягає в турботливому до них ставленні, їх підтримка і допомога, щоб позбавитися негативного досвіду спілкування. При цьому активно використовується бесіда і діалог; б) використання виховного впливу колективу, який Т.Лікона трактує як створення вчителем моральної спільноти, допомога учням пізнати одне одного та розкрити індивідуальність кожного, навчити учнів поважати та відчувати відповідальність одне перед одним; в) дотримання дисципліни в класі через розробку і виконання правил поведінки, щоб переконати учнів дотримуватися законів і поважати законодавців; г) дотримання демократизму та відповідальності, створення та під-

тримка демократичної атмосфери у класі, залучаючи школярів до цього процесу, щоб вони відчували на собі відповідальність за зміни в моральній поведінці класу; д) побудова навчання на принципі гуманізму, щоб прищепити учням моральні цінності за допомогою навчальної програми, використовуючи «морально збагачені предмети» (історію, літературу і т.п.), а також програми з основ наук, які містять основний матеріал та інформацію про моральні цінності та їх значення (*Facing History and Ourselves* та *The Heartwood Ethics Curriculum for Children*); ж) навчання в групах для привчання учнів цінувати працю інших, здатність реалізовувати себе в команді заради спільного блага; з) заохочення моральних міркувань учнів у процесі навчання, працюючи над есе, читаючи, здійснюючи дослідження, проводячи дебати та дискусії в класі; е) навчати учнів розв’язувати конфліктні ситуації, а також засвоювати відповідні навички ввічливості та моральності. Окрім дотримання зазначених вище вимог до морального виховання у межах навчального процесу, американські освітяни надзвичайно важливе значення надають моральному вихованню дітей за межами школи, тому вони активно залучають батьків до цього процесу, щоб вони вчилися формувати найкращі риси в своїх дітях та допомагати їм морально розвиватися.

Американські вчені К.Райан та А.Уінн виділяють інші методи виховання характеру та навчання дітей моралі: визначення змісту і характеру цінностей та навичок, які потрібно сформувати у дітей; створення ситуацій, у яких діти могли б засвоїти моральні цінності та використати їх на практиці; відповідність визначених для прищеплення моральних цінностей та норм віковим та індивідуальним особливостям учнів; розробка та впровадження системи нагород за навчально-виховні досягнення; систематична перевірка результатів проведеної виховної роботи; аналіз процесу морального виховання, внесення до нього відповідних змін [6, с. 57].

Для виховання характеру учнів розроблені різні засоби навчання, до яких належать програми, підручники та посібники з «Виховання характеру». В цьому контексті особливим цінним засобом навчання є розробка кодексів виховання та дотримання учнем відповідності свого життя кодексу. Кодекс у цьому контексті розглядається не просто як засіб навчання, але й як мотиваційна система, яка має центральне виховне значення у процесі виховання характеру.

Починаючи з 80-тих років ХХ століття значна кількість громад із різних штатів США започаткувала процес відродження програми «Виховання характеру» в місцевих школах. Так, наприклад, у Балтимор-Кантрі, штат Меріленд (BaltimoreCounty, Maryland) учителі та адміністрація шкіл разом ініціювали обговорення цінностей, які є спільними для всіх місцевих жителів та яким необхідно начати учнів державних шкіл штату. У м.Сент-Луїсі, штат Міссурі (St. Louis, Missouri) бізнес-лідери були занепокоєні тим, що ефективність навчання старших учнів школи різко знижувалася, а прояви їх поведінки все рідше можна було назвати суспільно прийнятними. Випускники школи демонстрували низькі результати при вступі до вищих навчальних закладів, а після їх закінчення не могли впоратися з найпростішими завданнями при прийнятті на роботу. Закономірно, що вони вважалися незадовільними працівниками. У зв'язку з цим фонд керівників середнього та великого бізнесу заснував «Товариство бізнес-шкіл та громад» із метою заохочення навчання та виховання учнів у школі, сприяючи їх якісній освіті та гідному вихованню.

В червні 1992 року представники Джозефського Інституту Етики (The Josephson Institute of Ethics) зібрали разом 30 представників шкіл, учительських об'єднань та профспілок, центрів із питань етики, молодіжних організацій та релігійних груп, щоб обговорити питання, пов'язані з моральним вихованням. Результатом стала Аспенська декларація про виховання характеру, яка проголошувала 8 основних засад виховання характеру. Згідно з Аспенською угодою, виховання характеру почали характеризувати як навчання дітей, спрямоване на розвиток позитивних рис характеру та манер поведінки [4].

Сьогодні виховання характеру є невід'ємною складовою загальноосвітньої американської школи у більшості штатів. Так, у школах штатів Вірджинія, Юта, Теннесі, Південна Дакота, Нью-Йорк, Небраска, Північна та Південна Кароліна, Кентуккі, Іллінойс, Джорджія, Флорида, Каліфорнія, Арканзас, Аляска та Алабама виховання характеру є обов'язковим. Для прикладу, в Нью-Йорку через високий рівень злочинності та насилля в 2000 році було ухвалено проект SAVE (Project SAVE– Safe Schools Against Violence in Education Act), в Алясці створено Алякинське товариство виховання характеру (Alaska Character Education (ACE) Partnership), а в 2006 році було ухвалено статут Аляски. Особливу

увагу привертає розділ 14.33.200, який зобов'язує всі школи запобігати переслідуванням, насильству і хуліганству та здійснювати навчання моральних цінностей (Alaska Statute Section 14.33.200). Що стосується Західної Вірджинії, Коннектикуту, Гаваї, Міссурі, Монтани та Вермонту, то в загальноосвітніх навчальних закладах цих штатів виховання характеру учнів заохочується чи рекомендується владою, проте не має юридичного чи законодавчого підтвердження. В усіх інших штатах США існують певні документи, проекти, статuti чи постанови, за якими виховання характеру та моральне виховання заохочується та фінансується державною.

Слід також зазначити, що не всі освітяни в Америці підтримують програму «Виховання характеру». Водночас ця програма вже дала свої позитивні результати – зменшення рівня злочинів і підліткових вагітностей в учнів, охоплених викладанням цього предмета [1].

Нині існують десятки затверджених програм «Виховання характеру», які почали застосовуватися у школах або ще чекають затвердження. Не дивлячись на однозначну користь цих програм для особистості учня, у них є одна риса, яка потребує доопрацювання: відсутня узгодженість між різними програмами щодо визначення основних цінностей, мети та завдань, оскільки кожна програма виокремлює свої навчальні та життєві цілі, наприклад, чесність, керівництво, доброта, щедрість, сміливість, свобода, справедливість, рівність і повага. Також не існує загальних стандартів оцінки та реалізації результативності існуючих програм «Виховання характеру». Проте загалом позитивним є одностайність, яка проявляється в тому, що всі школи від штату до штату прагнуть запровадити програми «Виховання характеру» в школі виховати на їх основі гідне й освічене молоде покоління США.

Отже, програма «Виховання характеру» продемонструвала свою ефективність в американській державній школі. Ця програма побудована на основі цілей, принципів, методів, форм та засобів навчальної діяльності, а також передбачає тісний зв'язок школи та сім'ї, школи та громади. Вчителі та батьки змушені на особистому прикладі показати молоді, як має поводити себе гідний громадянин та член сім'ї.

Американська система освіти володіє цінним досвідом для шкільництва України, що стосується інтегрування виховання характеру в навчальний процес. Сполучені Штати вивели програму

«Виховання характеру» на національний рівень і, за статистикою «Товариства виховання характеру» (СЕР – Character Education Partnership), в більшості штатів функціонують національні школи виховання характеру, які мають своїм основним завданням втілювати цю програму в практику, а також майже по всіх штатах існують проекти, присвячені програмі «Виховання характеру» у школі.

Кожен штат працює над покращенням існуючих програм та дисциплін, створюючи нові проекти, публікуючи навчальні посібники з виховання характеру та створюючи державні представницькі органи з цього питання.

Досвід американських педагогів із програми «Виховання характеру» є важливим для вітчизняного шкільництва, оскільки сьогодні у моральному вихованні вітчизняної шкільної молоді існує чимало проблем.

Перспективним для подальших наукових пошуків вітчизняних вчених та педагогів-практиків є розробка рекомендацій щодо використання методів і засобів, напрацьованих авторами програми «Виховання характеру» для шкіл України.

Список використаної літератури та джерел:

1. A brief history of character education in America. [Electronic source]. – Mode of access: <http://www.waarden.org/studie/concepten/history.html>
2. Lickona T. 10 Reasons Why We Should Teach Moral Values and Develop Good Character. – NY, 1991. – 132 p.
3. Lickona T. Educating for Character: How our Schools can Teach Respect and Responsibility. – New York: Bantam Books, 1991. – P. 20–22.
4. The Aspen Declaration on Character Education. [Electronic source]. – Mode of access: <http://charactercounts.org/overview/aspen.html>.
5. The Return of Character Education. November 1993|Volume 51 | Number 3|Character Education Pages 6-11. [Electronic source]. – Mode of access: <http://www.ascd.org/publications/educational-leadership/nov93/vol51/num03/The-Return-of-Character-Education.aspx#ref5>.
6. Wynne E. & Ryan K. Reclaiming our schools: A handbook on teaching character, academics, and discipline (2nd ed.). – New York: Merrill, 1997. – 148 p.